

АНОТАЦІЯ

Кіт Т. Б. Використання практики Європейського суду з прав людини при прийнятті рішень у цивільних справах національними судами України.
– *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Західноукраїнський національний університет, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2026.

Дисертація присвячена дослідженню використання практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) при прийнятті рішень у цивільних справах національними судами України. В роботі зосереджено увагу на з'ясуванні правової природи практики ЄСПЛ, визначенні її місця в системі джерел права України, аналізі особливостей її використання національними судами при захисті цивільних, сімейних, житлових та трудових прав, а також на виробленні науково обґрунтованих підходів до забезпечення ефективного використання стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у цивільних справах (далі – Конвенція).

У першому розділі «Теоретико-правові засади використання практики Європейського суду з прав людини у цивільних справах національними судами» досліджено поняття, правову природу та нормативно-правові основи використання практики ЄСПЛ національними судами у цивільних справах. Досліджено доктринальні підходи до розуміння поняття «практика ЄСПЛ» та запропоновано розуміти її як особливий вид судової практики, що є результатом юрисдикційної діяльності ЄСПЛ щодо захисту прав, гарантованих Конвенцією, якій притаманні правозастосовна, правоінтерпретаційна та контрольно-наглядова компоненти, а також властивість джерела права. Виокремлено основні ознаки практики ЄСПЛ. Аргументовано думку про те, що правову природу практики ЄСПЛ варто розуміти як особливий вид судової практики, якій властива трьохкомпонентна структура, що включає правозастосовну, правоінтерпретаційну та контрольно-наглядову компоненти.

Проаналізовано норми чинного законодавства та виокремлено п'ять рівнів правового регулювання використання практики ЄСПЛ у національному судочинстві, а саме: конституційний, рівень міжнародно-правових зобов'язань, спеціальний, галузевий та юрисдикційний. Запропоновано зміни до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

У другому розділі «Використання практики Європейського суду з прав людини в окремих цивільних справах національними судами» досліджено використання практики ЄСПЛ у справах, що виникають із цивільних, сімейних, житлових та трудових відносин. При дослідженні використання практики ЄСПЛ у справах, що виникають із цивільних відносин, зосереджено увагу на аналізі рішень, які стосуються захисту майнових та особистих немайнових прав. Встановлено, що у практиці ЄСПЛ поняття «майно» має автономний характер і є ширшим, ніж у цивільному законодавстві України. Досліджено та виокремлено майнові інтереси, які не підпадають під захист ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції. Аргументовано, що договірні зобов'язання, які формують легітимні майнові інтереси та очікування сторін, підпадають під захист Конвенції. Досліджено зміни до Цивільного кодексу України в межах триваючої рекодифікації, де поняття «майно» узгоджується з практикою ЄСПЛ. Досліджено стандарти та критерії захисту особистих немайнових прав у практиці ЄСПЛ та у практиці національних судів.

Досліджено практику ЄСПЛ та національних судів у справах, які стосуються захисту сімейних прав. Досліджено підхід до застосування практики ЄСПЛ у сімейних справах, відповідно до якого національні суди мають виходити з пріоритету індивідуальної оцінки «найкращих інтересів дитини». Наголошено, що судовий розгляд має бути ретельним, оперативним і неупередженим, оскільки бездіяльність або затягування провадження може саме по собі становити втручання у сімейне життя. Узагальнено підхід ЄСПЛ до забезпечення права на спілкування з дитиною як складової права на повагу до сімейного життя за ст. 8 Конвенції. Встановлено, що батьки позашлюбних дітей користуються рівними правами на контакт з дитиною.

З'ясовано, що право на повагу до сімейного життя у розумінні ст. 8 Конвенції може охоплювати відносини між бабусями, дідусями та онуками за наявності тісних і сталих особистих зв'язків. Обґрунтовано, що обмеження або заборона контактів з боку батьків не можуть автоматично мати пріоритет над інтересами дитини. «Найкращі інтереси дитини» визначено ключовим критерієм для оцінки законності обмежень, що зумовило пропозицію щодо вдосконалення ч. 2 ст. 257 Сімейного кодексу України з метою забезпечення пріоритету прав та інтересів дитини над інтересами дорослих.

Досліджено практику ЄСПЛ у справах, що виникають із житлових відносин. Узагальнено підхід ЄСПЛ до захисту житлових прав у контексті ст. 8 Конвенції, відповідно до якого поняття «житло» має автономний характер і охоплює будь-яке приміщення, з яким особа має сталий, реальний та емоційний зв'язок, незалежно від наявності формального правового титулу. Доведено, що втручання держави у право на житло, зокрема у формі виселення, допускається лише за умови його законності, наявності легітимної мети та дотримання принципу пропорційності. Констатовано, що чинне національне законодавство не містить системного обов'язку такої оцінки, що створює ризик формально законного, але непропорційного втручання, несумісного з практикою ЄСПЛ, у зв'язку з чим обґрунтовано необхідність нормативного закріплення принципів пропорційності та соціальної справедливості.

Систематизовано підходи ЄСПЛ до захисту трудових прав у контексті застосування статей 4, 8, 10, 11 та 14 Конвенції. Встановлено, що втручання у приватне та професійне життя працівника, зокрема звільнення, відсторонення або моніторинг комунікацій, підпадає під захист ст. 8 Конвенції. Підкреслено, що свобода вираження поглядів працівника вимагає оцінки суспільного інтересу, добросовісності і мотивів, пропорційності заходів та наявності альтернативних внутрішніх механізмів вирішення конфліктів. Досліджено особливості застосування ст. 4 Конвенції, яка охоплює заборону рабства, підневільного стану та примусової праці. Вказано, що особливого значення дана стаття набуває в умовах війни та окупації.

У третьому розділі «Розвиток національного законодавства України у відповідності до стандартів Європейського суду з прав людини» досліджено відповідність та коректність використанні практики ЄСПЛ та її вплив на гармонізацію матеріального та процесуального цивільного законодавства України з європейськими стандартами. Проведено аналіз змісту права на справедливий суд та виокремлено організаційні та процесуальні елементи. Досліджено проблеми використання практики ЄСПЛ національними судами. Виокремлено критерії використання практики ЄСПЛ. Вказано, що посилення не є необхідним, якщо спір урегульовано національним законом достатньо чітко і цей закон узгоджується з положеннями Конвенції.

Обґрунтовано, що імплементація європейських стандартів у національне правове поле проявляється на рівні нормотворчості, правозастосування та правотлумачення. Констатовано, що практика ЄСПЛ стала рушієм для змін як у цивільному, так і у цивільному процесуальному праві, окреслюючи нові стандарти розуміння, забезпечення та захисту прав людини. Проаналізовано окремі норми Цивільного кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України, а також основні напрямки їх оновлення.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція), практика ЄСПЛ, судова практика, рішення, цивільні справи, національні суди, судочинство, захист прав людини, цивільні відносини, сімейні відносини, житлові відносини, трудові відносини, вплив практики ЄСПЛ, гармонізація, європейські стандарти.

SUMMARY

Kit T. B. Use of the Practice of the European Court of Human Rights in Decision-Making in Civil Cases by National Courts of Ukraine. – *Qualification research paper (manuscript).*

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 «Law».
- West Ukrainian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2026.

The dissertation is devoted to the study of the use of the practice of the European Court of Human Rights in the adoption of decisions in civil cases by national courts of Ukraine. The work focuses on clarifying the legal nature of the ECtHR's practice, determining its place within the system of sources of Ukrainian law, analyzing the features of its application by national courts in the protection of civil, family, housing and labor rights, as well as developing scientifically grounded approaches to ensuring the effective application of Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms standards in civil cases.

The first chapter «Theoretical and Legal Foundations for the Use of the Practice of the European Court of Human Rights in Civil Cases by National Courts» examines the concept, legal nature and legal basis for the use of ECtHR practice by national courts in civil cases. Doctrinal approaches to understanding the concept of «ECtHR practice» were analyzed and it is proposed to understand it as a special type of judicial practice resulting from the jurisdictional activity of the European Court of Human Rights concerning the protection of rights guaranteed by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, characterized by law-enforcement, law-interpretation and supervisory components, as well as the attribute of a source of law. The main features of ECtHR practice were identified. It is argued that the legal nature of ECtHR practice should be understood as a special type of judicial practice with a three-component structure, including law-enforcement, law-interpretation and supervisory components.

The norms of current legislation were analyzed and five levels of legal regulation for the use of ECtHR practice in national judiciary were identified: constitutional, international law obligations, special, sectoral and jurisdictional levels. Amendments to the Law of Ukraine «On the Execution of Decisions and the Application of the Practice of the European Court of Human Rights» were proposed.

The second chapter «The Use of the Practice of the European Court of Human Rights in Specific Civil Cases by National Courts» examines the application of ECtHR practice in disputes arising from civil, family, housing and labor relations. In studying the use of ECtHR practice in cases arising from civil relations, the focus was on analyzing decisions concerning the protection of property and personal non-property

rights. It was established that in ECtHR practice, the concept of «property» has an autonomous character and is broader than in Ukrainian civil legislation. Property interests that are not protected under Article 1 of the First Protocol to the Convention were identified and analyzed. It is argued that contractual obligations forming legitimate property interests and the parties' expectations fall under the protection of the Convention. Changes to the Civil Code of Ukraine within the framework of ongoing recodification, aligning the concept of «property» with ECtHR practice, were also examined. Standards and criteria for the protection of personal non-property rights in the practice of the ECtHR and in the practice of national courts were analyzed.

The practice of the ECtHR and national courts in cases concerning the protection of family rights was examined. The approach to applying ECtHR practice in family disputes was analyzed, according to which national courts must prioritize an individual assessment of the «best interests of the child». It was emphasized that judicial proceedings should be thorough, prompt and impartial, as inaction or undue delay may itself constitute interference in family life. The ECtHR's approach to ensuring the right to maintain contact with a child as part of the right to respect for family life under Article 8 of the Convention was summarized. It was established that parents of children born out of wedlock enjoy equal rights to contact with their child.

It was established that the right to respect for family life, within the meaning of Article 8 of the Convention, may include relationships between grandparents and grandchildren if there are close and stable personal ties. It is argued that restrictions or prohibitions on contact imposed by parents cannot automatically take precedence over the interests of the child. The «best interests of the child» have been identified as the key criterion for assessing the legality of such restrictions, which led to a proposal to amend Part 2 of Article 257 of the Family Code of Ukraine to ensure the priority of the rights and interests of the child over the interests of adults.

The practice of the ECtHR in cases arising from housing-related legal relations was examined. The ECtHR's approach to the protection of housing rights in the context of Article 8 of the Convention was summarized, according to which the concept of «home» has an autonomous character and includes any premises with which a person has a stable, actual and emotional connection, regardless of the existence of a formal

legal title. It was demonstrated that state interference with the right to housing, in particular in the form of eviction, is permissible only if it is lawful, pursues a legitimate aim and complies with the principle of proportionality. It was noted that current national legislation does not contain a systematic obligation for such an assessment, which creates a risk of formally lawful but disproportionate interference incompatible with ECtHR practice, thereby justifying the need for the normative enshrinement of the principles of proportionality and social justice.

Approaches of the ECtHR to the protection of labor rights in the context of Articles 4, 8, 10, 11 and 14 of the Convention were systematized. It was established that interference with the private and professional life of an employee, including dismissal, suspension or monitoring of communications, falls under the protection of Article 8 of the Convention. It was emphasized that an employee's freedom of expression requires an assessment of the public interest, the good faith and motives of the employee, the proportionality of measures and the availability of alternative internal mechanisms for resolving conflicts. The specifics of applying Article 4 of the Convention, which covers the prohibition of slavery, servitude and forced labor, were analyzed. It was noted that this article acquires particular significance in conditions of war and occupation.

The third chapter «Development of National Legislation of Ukraine in Accordance with the Standards of the European Court of Human Rights» examines the compliance and proper application of ECtHR practice and its impact on harmonizing Ukrainian substantive and procedural civil law with European standards. An analysis of the content of the right to a fair trial was conducted and its organizational and procedural elements were identified. Problems related to the use of ECtHR practice by national courts were investigated. Criteria for the application of ECtHR practice were outlined, noting that references to ECtHR decisions are not necessary if the dispute is sufficiently regulated by national law and such law is consistent with the provisions of the Convention.

It is substantiated that the implementation of European standards into the national legal framework manifests at the levels of lawmaking, law enforcement and legal interpretation. It was noted that ECtHR practice has become a driving force for

changes in both civil and civil procedural law, outlining new standards for understanding, ensuring and protecting human rights. Specific provisions of the Civil Code of Ukraine and the Civil Procedure Code of Ukraine, as well as the main directions of their modernization, were analyzed.

Keywords: European Court of Human Rights (ECtHR), Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (the Convention), ECtHR practice, judicial practice, judgments, civil cases, national courts, judiciary, protection of human rights, civil relations, family relations, housing relations, labor relations, impact of ECtHR practice, harmonization, European standards.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дослідження:

1. Кіт Т. Б. Застосування принципу верховенства права у практиці ЄСПЛ та Цивільному процесуальному кодексі України. Актуальні проблеми правознавства. 2024. Випуск 1 (37). С. 269-276.

2. Лукасевич-Крутник І. С., Кіт Т. Європейські стандарти захисту зобов'язальних прав у практиці ЄСПЛ. Актуальні проблеми правознавства. 2025. Випуск 2 (42). С. 186-193.

3. Кіт Т. Правова природа практики ЄСПЛ. Актуальні проблеми правознавства. 2025. Випуск 3 (43). С. 21-27.

4. Кіт Т. Б. Захист ділової репутації фізичних осіб у практиці ЄСПЛ. Наукові записки. Серія: Право. 2025. Випуск 19. С. 264-269.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Кіт Т. Б. Використання практики Європейського суду з прав людини при прийнятті рішень у цивільних справах національними судами України. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, ЗУНУ, 28 квітня 2023 року). м. Тернопіль, 2023. С. 74-77.

6. Кіт Т. Б. Проблеми захисту права власності в умовах збройних конфліктів у практиці ЄСПЛ. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, ЗУНУ, 19-20 квітня 2024 р.). м. Тернопіль, 2024. С. 283-286.

7. Кіт Т. Б. Проблеми імплементації практики ЄСПЛ у національне судочинство. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, ЗУНУ, 3-4 квітня 2025 року). м. Тернопіль, 2025. С. 30-32.

8. Кіт Т. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток цивільного права України. Права людини в період збройних конфліктів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 31 жовтня 2025 р.). м. Одеса, 2025. С. 161-164.